

แบบอย่างและการสร้างสรรค์จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา Models and Creation of Lanna Angel Paintings

สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์ / Sittichok Temsawat¹

Received: Feb. 16, 2025 Revised: Apr. 11, 2025 Accepted: Jun. 9, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา จากแหล่งศิลปกรรมโบราณในเขตภาคเหนือเป็นการรวบรวมข้อมูลศิลปกรรมรูปเทวดาหรือบุคคลชั้นสูงในศาสนสถานในล้านนา ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้อภิบาลรักษาสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ และสัญลักษณ์ของคุณธรรมมากด้วยบุญบารมี ซึ่งแสดงผ่านรูปลักษณะของทิพยบุคคลทรงอาภรณ์งดงามวิจิตรตระการตา ศิลปกรรมรูปเทวดาในล้านนาแต่ละแห่งจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามทักษะเชิงช่าง ค่านิยม รวมไปถึงอิทธิพลทางศิลปกรรมในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แบบอย่างอัตลักษณ์สำคัญผ่านองค์ประกอบเครื่องอาภรณ์ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามยุคสมัย จัดกลุ่มอิทธิพลทางศิลปกรรม และนำไปสร้างสรรค์จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาในรูปแบบต่าง ๆ

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร ได้คัดเลือกกลุ่มพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปะล้านนาที่มีช่วงอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17-25 โดยกำหนดพื้นที่และสำรวจศิลปกรรมรูปเทวดา ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดน่าน และจังหวัดสุโขทัย

---

¹สาขาวิชาจิตรกรรมไทย วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

¹Program in Thai Painting, Poh-Chang Academy of Arts, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

เก็บรวบรวมข้อมูลศิลปกรรมระดับตถกแต่งศาสนสถานตามจุดที่พบรูปเทวดา ด้วยวิธีการบันทึกภาพ และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้คัดลอกภาพลายเส้น มีการกำหนดขอบเขตการศึกษาจากองค์ประกอบของรูปเทวดา ประกอบด้วย ศิราภรณ์ (เครื่องประดับศีรษะ), พัสตราภรณ์ (เครื่องนุ่งห่ม) และถนิมพิมพาภรณ์ (เครื่องประดับร่างกาย)

ผลการวิจัยพบว่า ศิลปกรรมล้านนารูปเทวดามีองค์ประกอบที่แสดง แบบแผนเฉพาะหลากหลายรูปแบบตามบริบทของพหุวัฒนธรรมในอดีต สามารถประติมานวิทยาวิเคราะห์ลักษณะ อิทธิพลทางศิลปกรรมที่มีบทบาทในการแสดงอัตลักษณ์สำคัญขององค์ประกอบเครื่องอาภรณ์ ซึ่งสามารถกำหนด รูปแบบการสร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาได้ 3 แบบ ดังนี้ 1) จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาดั้งเดิมศิลปะลังกา 2) จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาแบบศิลปะพม่า และ 3) จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ เป็นการสร้างสรรค์ ภาพบุคคลทรงเครื่อง ด้วยกระบวนการเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณี ที่แบบอย่างศิลปะล้านนา

คำสำคัญ : จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา ศิลปกรรมล้านนา จิตรกรรมไทย แบบประเพณี

Abstract

The research on the creation of Lanna angel paintings from ancient art sites in the northern region is a collection of information on angels or high-ranking figures in religious sites in Lanna. The figures played a role as guardians of sacred places and symbols of virtue, which are shown through the appearance of divine figures in beautiful and exquisite attire. Angel art in each Lanna site is of different styles according to craftsmanship skills, values, and artistic influences during each historical period. This study aimed to analyze important identity patterns through the elements of clothing that had specific

characteristics according to the era, group artistic influences, and create Lanna angel paintings in various styles.

From the study of documentary data, important areas in the history of Lanna art, which are between the 17th and 25th Buddhist centuries, were selected by defining the areas and surveying the art of angel statues, including Chiang Mai, Lamphun, Chiang Rai, Phayao, Lampang, Nan, and Sukhothai provinces. Data on religious decorations were collected at the points where angel statues were found using photographic recordings and selecting samples to copy line drawings. The scope of the study was determined from the components of angel statues including headdresses, clothing, and body ornaments.

The research results revealed that Lanna angel art had various elements that showed specific patterns according to the context of past multiculturalism. Iconology could analyze the characteristics and artistic influences that played a role in showing the important identity of the costume elements. This could determine the creative style of Lanna angel paintings into 3 types: 1) Traditional Lanna angel paintings in Sri Lankan art style, 2) Lanna angel paintings in Burmese art style, and 3) Lanna angel paintings in Rattanakosin art style. It was the creation of traditional Thai paintings of a dressed person that embraced the art of Lanna.

Keywords : Lanna angle painting, fine art of Lanna, Thai traditional painting

บทนำ

ล้านนา เป็นชื่อเรียกของอาณาจักรโบราณที่มีอาณาบริเวณพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศไทย เป็นภูมิภาคที่มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของ

กลุ่มชนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ จากประวัติศาสตร์บริบทของสังคมล้านนาได้ผ่านกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ล้านนาได้หลอมรวมความหลากหลายทางรูปแบบศิลปกรรมที่ร่วมสมัยจากค่านิยมทางศิลปวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ทรงคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนาล้วนสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา อันบ่งบอกถึงคติความเชื่อความศรัทธาอันแรงกล้า และภูมิปัญญาด้านงานศิลปกรรมของบรรพชนในอดีตที่สะท้อนวิวัฒนาการของความเชื่อทางจิตวิญญาณของธรรมชาติอันเป็นลัทธิความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีसाงเทวดา ในฐานะผู้พิทักษ์รักษาอภิบาลพระศาสนา และอีกนัยยะหนึ่งเป็นการสร้างสัญลักษณ์เพื่อสื่อถึงหลักธรรมคำสอนเรื่องการทำคุณดีละเว้นความชั่วแล้วจะจติเป็นเทวดาชั้นฟ้าตามความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมเรื่องภพภูมิในทางพระพุทธศาสนา

งานศิลปกรรมประดับศาสนสถานทุกแห่งจึงมีรูปเทวดาเป็นองค์ประกอบของอาคารสถาปัตยกรรม หลักฐานทางศิลปกรรมปรากฏรูปแบบหลากหลายประเภท ได้แก่ งานประติมากรรม งานจิตรกรรม ฉะนั้นในงานศิลปกรรมประดับศาสนสถานจะพบศิลปกรรมรูปบุคคลชั้นสูงประดับเครื่องอาภรณ์ที่วิจิตรงดงามตระการตา ซึ่งแสดงสถานะของทิพยบุคคลอันเป็นสัญลักษณ์ของผู้มากด้วยบุญบารมี นอกจากรูปเทวดาหรือภาพบุคคลชั้นสูงที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทยฝาผนัง รวมถึงงานศิลปกรรมไทยแขนงต่าง ๆ ของภาคกลางแล้วรูปเทวดาที่ปรากฏตามแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ของภาคเหนือก็ยังมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์อยู่กระจายตามพื้นที่จังหวัดสำคัญต่าง ๆ ซึ่งควรค่าแก่การศึกษารวบรวม วิเคราะห์รูปแบบ เพื่อนำมาสร้างสรรค์และเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ในงานจิตรกรรมไทย ขอบเขตการศึกษาภาพบุคคลแบบชนบประเพณี หัวข้อการศึกษาเรื่องภาพบุคคลทรงเครื่องศรัทธา พิศภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์แบบอย่างช่างในภูมิภาคพื้นถิ่นล้านนา แสดงแบบแผนเฉพาะผสมผสานรูปแบบทางศิลปกรรมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม

จากการศึกษาในเบื้องต้น ศิลปกรรมรูปเทวดาในล้านนามีอัตลักษณ์แตกต่างจากศิลปกรรมในภูมิภาคอื่น ๆ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการศึกษารวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ศิลปะล้านนาและจำแนกวิเคราะห์แบ่งกลุ่มอิทธิพลรูปแบบทางศิลปกรรม อาทิ เครื่องศิราภรณ์ ถนิมพิมพาภรณ์ และพัศตราภรณ์จากศิลปกรรมรูปเทวดาแต่ละประเภท นำมาสร้างสรรค์เป็นจิตรกรรมภาพบุคคลรูปเทวดาแบบต่าง ๆ ผ่านกระบวนการวิธีการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยแบบประเพณี ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาเชิงช่างล้านนา อีกทั้งเป็นแนวทางการอนุรักษ์ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของศิลปกรรมไทยพื้นถิ่นในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจัดกลุ่มรูปแบบทางศิลปกรรม และวิเคราะห์แบบอย่างรูปเทวดาล้านนา จากข้อมูลทางศิลปกรรมโบราณ ในเขตพื้นที่สำคัญของภาคเหนือ
2. เพื่อสร้างสรรค์ชุดภาพจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา ผ่านรูปแบบจิตรกรรมไทยแบบประเพณี
3. เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย พัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการเรียนการสอน สาขาวิชาจิตรกรรมไทย วิทยาลัยเพาะช่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยวิธีการกำหนดสถานที่จากแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะล้านนา ลงพื้นที่สำรวจหลักฐานทางศิลปกรรมบันทึกภาพ การคัดลอกภาพถ่ายลายเส้น วิเคราะห์รูปแบบ และสร้างสรรค์รูปเทวดาแบบล้านนาตามลำดับ โดยแบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสืบค้นข้อมูลทางศิลปกรรม เป็นการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารหนังสือ เพื่อกำหนด และคัดเลือกสถานที่ที่ระบุถึงศาสนสถานโบราณในพระพุทธศาสนาที่มีความเก่าแก่ และมีความสำคัญตามช่วงเวลา รวมไปถึงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของแต่ละกลุ่มจังหวัด

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่สำรวจ เป็นการเก็บข้อมูลตัวอย่างงานศิลปกรรมตามแหล่งข้อมูลในกลุ่มจังหวัดที่กำหนด ตามจุดที่พบงานศิลปกรรมรูปเทวดาประดับตกแต่งศาสนสถาน เช่น วิหาร อุโบสถ เจดีย์ และบันทึกข้อมูลด้วยการบันทึกภาพ

ระยะที่ 3 การคัดลอกลายเส้น เป็นจัดระเบียบข้อมูลด้วยวิธีการคัดลอกลายเส้นจากภาพถ่าย เพื่อศึกษาอัตลักษณ์สำคัญของข้อมูลที่พบของแต่ละพื้นที่

ระยะที่ 4 การวิเคราะห์และแบ่งกลุ่มรูปแบบ เป็นการเปรียบเทียบรูปแบบทางศิลปกรรมจากภาพถ่ายและภาพลายเส้นในการศึกษาค้นคว้าระยะที่ 1-3 และจำแนกองค์ประกอบต่าง ๆ บนศิลปกรรมรูปเทวดา ดังนี้

1. ศิราภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับศีรษะ เช่น มงกุฎ ชฎา สำหรับพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ รวมไปถึงบุคคลชั้นสูง เทวดาหรือทิพยบุคคลในความเชื่อทางศาสนา

2. ถนิมพิมพากรณ์ หมายถึง เครื่องประดับร่างกาย เช่น กรองคอ สิ้งวาลัย พาหุรัด

3. พัสตราภรณ์ หมายถึง เครื่องนุ่งห่ม เช่น ผ้าถุง สนับเพลลา

ระยะที่ 5 การสร้างสรรค์จิตรกรรมภาพบุคคลรูปเทวดา เป็นการออกแบบเพื่อกำหนดรูปแบบภาพเทวดากลุ่มต่าง ๆ จากกรวิเคราะห์งานศิลปกรรมในแต่ละกลุ่ม

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา จากแหล่งศิลปกรรมโบราณเขตพื้นที่ภาคเหนือ” สามารถวิเคราะห์ และจัดกลุ่มประเภทแบบอย่างจากข้อมูลทางศิลปกรรมโบราณ ได้ดังนี้

1. ศิลปกรรมรูปเทวดาล้านนาศิลปะหริภุญไชย (พุทธศตวรรษที่ 16-18)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า แคว้นหริภุญไชย เป็นกลุ่มบ้านเมืองแห่งแรกที่ปรากฏในดินแดนภาคเหนือตอนบน ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญสองสาย คือ แม่น้ำปิงและแม่น้ำวัง โดยมีเมืองหริภุญไชยเป็นเมืองสำคัญและเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ในตำนานกล่าวว่าพระนางจามเทวี

เสด็จจากเมืองละโว้โดยล่องเรือพระที่นั่งมาครองเมืองหริภุญไชย และได้นำ ศิลปวิทยาการวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ จากกลุ่มชนชาวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะ จากเมืองละโว้หรือลพบุรีมาสู่ดินแดนภาคเหนือตอนบน

ระยะแรกราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 อาณาจักรหริภุญไชย มีความสัมพันธ์ กับกลุ่มบ้านเมืองในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้นศิลปะหริภุญไชยยุคต้น จึงมีอิทธิพลของศิลปะทวารวดีจากภาคกลาง ตลอดจนความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมกับกลุ่มมอญในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 รวมถึงพระพุทธรูปศาสนา แบบหินยานจากเมืองลพบุรี ผสมผสานกับพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทแบบลังกา ที่แพร่เข้ามาทางเมืองสุพรรณนครของมอญ และเมืองพุกามของพม่า ด้วยเหตุนี้ ศิลปกรรมของหริภุญไชยจึงได้รับอิทธิพลทั้งจากดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองวัฒนธรรมของเขมร และได้รับอิทธิพล จากศิลปะพม่าเมืองพุกามซึ่งกำลังเจริญรุ่งเรืองในช่วงเวลานั้น (สุรพล ดำริห์กุล, 2561, น.128-129) และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรหริภุญไชยมี ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปกรรม ด้วยระยะเวลาหลายร้อยปีทำให้ศิลปะ หริภุญไชยที่มีพื้นฐานจากศิลปะทวารวดีทางภาคกลางแล้ว ยังผสมผสาน แบบอย่างอีสาน และพุกามตะวันตก (สันติ เล็กสุขุม, 2549, น.19)

ภาพที่ 1 จิตรกรรมรูปพระโพธิสัตว์ เจดีย์อเพยทนะ

ประเทศเมียนมาร์ พุทธศตวรรษที่ 1

(ที่มา : Bautze-Picron, 2003, p.99-100)

ศิลปกรรมรูปเทวดากลุ่มนี้พบในกลุ่มจังหวัดลำพูน เป็นงานประติมากรรมรูปเศียรเทวดาหรือเศียรฤาษี สร้างขึ้นด้วยเทคนิคปูนปั้นและดินเผา พบหลักฐานเพียงเศียรและวรกายส่วนบน ศิราภรณ์จะมีอุณห์ทิศหรือกระบังหน้า มีตาบรูปรทงสามเหลี่ยมประดับอยู่ตรงกลาง ถัดขึ้นไปเป็นตาบรูปรทงสามเหลี่ยม คล้ายใบไม้ปลายแหลม บ้างเรียก “เทริดขนนก” หรือ มงกุฎสามตาบ” บากลายซ้อนชั้นไล่เรียงกันโดยรอบ ส่วนยอดเป็นปลายแหลม ลักษณะคล้ายศิราภรณ์ในศิลปะอินเดียนาผ่านมาทางศิลปะพุกาม (ภาพที่ 1) ลวดลายที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายการขูดหรือเขียนเส้น รวมถึงการปั๊มประทับในจังหวะซ้ำโดยรอบศิราภรณ์เป็นลวดลายประดับ

ภาพที่ 2 ประติมากรรมดินเผาเศียรเทวดา
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย ลำพูน
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ศิลปกรรมรูปเทวดาแบบอย่างศิลปะหริภุญไชย ได้พัฒนาจากการหลอมรวมความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรมจากภายนอกสู่เอกลักษณ์แบบแผนเฉพาะภายใน และเป็นรากฐานให้กับงานศิลปกรรมอื่น ๆ ในช่วงต้นของการสถาปนาอาณาจักรล้านนา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าศิลปกรรมรูปเทวดาล้านนา ศิลปะหริภุญไชย เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะทวารวดีศิลปะขอมและศิลปะพุกาม ซึ่งถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และศาสนา

2. ศิลปกรรมรูปเทวดาล้านนาศิลปะลังกา (พุทธศตวรรษที่ 19-21)

เมื่ออาณาจักรสุโขทัยได้รวมเข้ากับอาณาจักรล้านนา โดยพระญามังราย และมีการสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น ต่อมาในรัชสมัยพระญากือนา ได้มีการน้อมนำพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้าสู่ล้านนาเป็นครั้งแรก โดยการอาราธนาอิมินต์พระสุนทรระจากเมืองสุโขทัยเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา ซึ่งเป็นผู้เคยศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกาวงศ์จากเมืองเมาะตะมะ ในสำนักมหาสามีอุทุมพรและได้อุปสมบทใหม่ในลังกา จึงปรากฏการสร้างรวมถึงการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานหลายแห่งขึ้น เป็นยุคของกระแสวัฒนธรรมลังกาในงานศิลปกรรมล้านนา กล่าวคือมีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยในทุก ๆ ด้าน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, น.88) ศิลปะสุโขทัยจึงมีความเกี่ยวข้องทั้งทางรูปแบบและแนวคิดความเชื่อกับศรีลังกา เน้นย้ำให้เห็นถึงทัศนะของชาวสุโขทัยที่มองว่าศรีลังกาเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เป็นอย่างดี และศิลปะโปโลนนารูวะมามีอิทธิพลต่อศิลปะไทยสมัยสุโขทัยโดยเฉพาะเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม (สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., 2540, น.126)

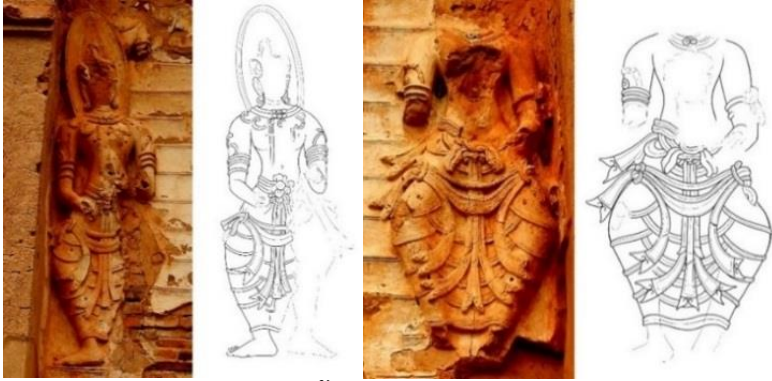
จากงานจิตรกรรมลายเบารูปเทวดา บนรอยพระพุทธบาทสลักหิน วัดตระพังทอง และภาพสลักหินรูปพระโพธิสัตว์ วัดศรีชุม รวมถึงประติมากรรมปูนปั้นที่วัดตระพังทองหลวง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะลังกาปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 หรือในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 แสดงรูปแบบของศิวารมณ์ทรงกรวยแหลมซ้อนเป็นชั้น เรียกว่า “กรัณทมงกุฎ” คำว่า “กรัณทะ” แปลว่า ตะกร้า กรัณทมงกุฎจึงแปลว่ามงกุฎที่มีลักษณะคล้ายตะกร้าซ้อนกันขึ้นไป โดยคำว่ากรัณทมงกุฎนี้คงเป็นคำที่สร้างขึ้นเพื่อพยายามอธิบาย “ลูกกลม” ที่ซ้อนกันขึ้นไปด้านบนของพระเศียร (เชษฐ ติงสือชือ, 2562, น.88) ทั้งนี้ศิวารมณ์ทรงกรัณทมงกุฎในศิลปะโจพะ ได้สืบทอดแบบอย่างให้กับสมัยอนุราชปุระตอนปลาย และศิลปะโปโลนนารูวะในเวลาต่อมา (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ประติมากรรมรูปมนุษย์ขนาด ศิลปะลังกา
 วัดอภัยคีรีมหาวิหาร ประเทศศรีลังกา
 (ที่มา : เฉลิมพล โตสารเดช, 2551)

ภาพที่ 4 จิตรกรรมลายเบารูปเทวดา พระพุทธรูปสลักหิน
 วัดตระพังทอง จังหวัดสุโขทัย (ซ้าย) และรูปพระโพธิสัตว์
 ภาพสลักหินวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย (ขวา)
 (ที่มา : วิวัฒน์ กุลจันทร์, 2560)

ภาพที่ 5 ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา
วัดตระพังทองกลาง จังหวัดสุโขทัย
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ภาพที่ 6 ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทวดา ประดับชุ้มเจดีย์ วัดป่าสัก
จังหวัดเชียงราย (ซ้าย) และประติมากรรมรูปเทวดาประดับก้านฉัตรเจดีย์
วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (ขวา)
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ศิลปกรรมรูปเทวดาปูนปั้นภายในชุ้มเจดีย์วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย ซึ่งปรากฏหลักฐานเพียงส่วนวรกายที่อ่อนบนลงมาในลักษณะยื่นห้อยพระกรลงมาข้างลำตัว และพระกรอีกข้างหนึ่งยกขึ้นคล้ายกับประทานพร และก้านฉัตรเจดีย์

วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นรูปเทวดาลักษณะยืนเช่นเดียวกัน แสดงอาการประณมหัตถ์สักการะ จะเห็นได้ว่าลักษณะศิราภรณ์เป็นลักษณะ ทรงกรันทมงกุฏ และการนุ่งพัศตราภรณ์คล้ายโสร่ง ประดับด้วยสายผ้าผูกรัด ปล่อยชายผ้าออกเป็นริ้วพลิวออกด้านข้าง เช่นเดียวกับประติมากรรมรูปเทวดา ประดับผนังวิหาร วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงาน ศิลปกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่ง สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 21 ในรัชสมัยพระเจ้า ตีโลกราช ซึ่งมีรูปแบบหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลังกาผสมผสานอยู่ร่วมกับ แรงบันดาลใจจากแหล่งศิลปกรรมอื่น ๆ อาทิ การครองผ้า มงกุฏทรงกรวยแหลม ดอกลำแจก และดอกจำปา (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2556, น.258)

ประติมากรรมรูปเทวดาดังกล่าวแสดงทำนาฏลักษณะในลักษณะทำยืน และนั่งประณมหัตถ์สักการะ สวมศิราภรณ์มงกุฏทรงกรันทมงกุฏ กระบังหน้า คล้ายเทริด เหนือขึ้นไปเป็นลักษณะตาบรูปสามเหลี่ยมมีลวดลายประดับตรงกลาง ส่วนยอดเป็นวงรอบซ้อนเป็นชั้น ๆ โดยแต่ละชั้นประดับด้วยลวดลายดอกไม้ พรรณพฤกษา ภายในประภามณฑลมีดอกไม้ไหวเป็นริ้วล้อมรอบศิราภรณ์ มีพัฒนาการการนุ่งพัศตราภรณ์ด้วยผ้าหลายชั้นมากขึ้น หรือนุ่งแบบทบซ้อนชั้น ซักชายผ้าห้อยหน้า ประดับริ้วผูกมัดข้างองค์ 2-3 ชั้น ส่วนตรงกลางของผ้าห้อยนั้น ประดับตาบลวดลายคล้ายทับทรวงแต่ละองค์ไม่ซ้ำกัน ปล่อยชายผ้าให้พลิ้วไสว กว่ารูปเทวดาในศิลปะสุโขทัย ทำให้รูปเทวดาดูเสมือนล่องลอยอย่างทิพย์บุคคล (ภาพที่ 6) สัมพันธ์กับแบบลวดลายลวดลายพรรณพฤกษา ลายมุกไฟ ลายเมฆ แสดงความพลิ้วไหวแบบอย่างลวดลายในเครื่องถ้วยศิลปะจีนที่นิยมแพร่หลาย ในยุคนี้

ภาพที่ 7 ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา
พุทธศตวรรษที่ 20 วิหารมหาโพธาราม วัดเจ็ดยอด

พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่

(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ถนิมพิมพาภรณ์หรือเครื่องประดับองค์ กรองคอ พาหุรัด ทองกร มีลักษณะเป็นแถบเส้นรัด 2-3 ชั้น ประดับอัญมณีรูปเม็ดไข่ปลาเป็นแนวตัดด้วยดอกไม้ และประดับลวดลายที่บิดพลิ้วแบบต่าง ๆ คล้ายกับลายเครือล้านนา ซึ่งเป็นแม่ลายที่มีความนิยมในยุคนี้ ส่วนทองบาทจะมีสายสร้อยห้อยลงมา หลังพระบาท มีเข็มขัด ศิลปะภาคกลางเรียกปั้นเหน่ง และผ้าคาดในลักษณะห้อยมาด้านหน้า หรือผ้าคาดวงโค้ง เรียกว่า “กฏิสูตร” ในศิลปะลังกา-อินเดีย ที่สังเกตได้อีกประการหนึ่ง คือ อูทรพันธะหรือสายรัดท่อน และยัชโญปวีตหรือสายธูรา หมายถึงเชือกหรือด้ายศักดิ์สิทธิ์ของวรรณะพราหมณ์ ห้อยเฉียงหรือเฉียงพาดบ่าซ้ายลงมายังเอวด้านขวา พบในการตกแต่งประติมากรรมทั้งในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งพบในงานประติมากรรมรูปเคารพในศิลปะลังกา และในเอเชียอาคเนย์ เป็นพัฒนาการผสมผสานคตินิยมและทักษะเชิงช่างปูนปั้นในยุคหนึ่งทำให้เกิดอัตลักษณ์ในงานศิลปกรรมรูปเทวดายุคทองของล้านนา

ดังนั้นศิลปกรรมรูปเทวดาแบบลังกา ในพุทธศตวรรษที่ 20-21 เป็นรูปแบบที่ได้รับแบบอย่างจากศิลปะลังกาโดยผ่านทางสุโขทัย อีกทั้งยังส่งอิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่ยุคต่อมา ดังปรากฏในงานประติมากรรมรูปเทวดาประจำทิศเจดีย์ วัดโลกโมฬีอาราม จังหวัดเชียงใหม่ ประติมากรรมดังกล่าวเป็นรูปเทวดายืนประนมหัตถ์อยู่เหนือดอกบัว ภายในประภามณฑลล้อมรอบศิราภรณ์ด้วยดอกไม้ไหว เหนือขึ้นไปนั้นกางกั้นด้วยฉัตรร่ม รวมถึงรูปเทวดาประจำทิศซุ้มโขง อุโบสถ และผนังห่อไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้แบบอย่างแรงบันดาลใจทั้งรูปแบบ และคติการสร้างจากรูปเทวดาที่วิหารวัดเจ็ดยอด (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563, น.82) พัฒนาผสมผสานรูปแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ และศิลปะพม่า จากลวดลายประกอบอาคารณัฏฐกรรเจ็ดยอดจวบจนเป็นต้น ซึ่งอาจปรากฏในช่วงการบูรณะในล้านนายุคหลัง

ภาพที่ 8 ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา
ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เจดีย์วัดโลกโมฬีอาราม จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ภาพที่ 9 ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา
จากประติมากรรมรูปเทวดาประจำทิศ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24
โขงพระเจ้าภายในพระอุโบสถ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ภาพที่ 10 ประติมากรรมปูนปั้น และลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา
ปลายพุทธศตวรรษที่ 25 หอไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ศิลปกรรมรูปเทวดาในกลุ่มนี้มีความแตกต่างจากศิลปกรรมรูปเทวดาในกลุ่มศิลปะทวารวดีอย่างสิ้นเชิง กล่าวได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะลังกา สุโขทัย อโยธยา และจีน ซึ่งผสมผสานอยู่ร่วมกัน จากปัจจัยของการเผยแผ่พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ การเมืองการปกครอง ศิลปกรรมในกลุ่มนี้

จึงเป็นศิลปกรรมรูปเทวดาแบบอย่างศิลปะลังกาที่ได้รับการพัฒนารูปแบบและทักษะเชิงช่างฝีมือในยุคนั้นดัดแปลงใหม่ให้สอดคล้องกับรสนิยมที่หลากหลาย ทั้งการประยุกต์ตกแต่งด้วยลวดลาย และพรรณพฤกษา รวมถึงแม่ลายแบบต่าง ๆ ในเครื่องประดับจนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ และยังเป็นแบบอย่างของการสร้างรูปเทวดาประดับศาสนสถานในปัจจุบัน

3. ศิลปกรรมรูปเทวดาศิลปะรัตนโกสินทร์-ศิลปะพม่า (พุทธศตวรรษที่ 24-25)

ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ล้านนามีฐานะเป็นประเทศราชของสยาม และมีสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในทางการเมือง ศาสนา และการค้าขาย นับแต่พุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ล้านนาเริ่มฟื้นตัวและมีความเจริญมั่งคั่งอีกครั้ง มีการติดต่อสัมพันธ์ค้าขายกับดินแดนโดยรอบทั้งสยามและชาติตะวันตก รวมถึงชาวพม่าในบังคับของอังกฤษกับการเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ ทำให้มีชาวต่างชาติมาอาศัยในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น การเข้ามาของวัฒนธรรมต่างถิ่น ก่อให้เกิดการปรากฏรูปแบบในงานศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบใหม่ในล้านนา ทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างศิลปะต่างถิ่นกับศิลปะดั้งเดิม กลายเป็นศิลปะล้านนายุคหลังที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากดั้งเดิม

ด้วยปัจจัยการคมนาคมจากการค้ากับพม่าที่สะดวกรวดเร็วกว่า ล้านนาจึงสามารถติดต่อกับพม่าในระดับราชสำนักมากกว่ากับสยาม ซึ่งทั้งสยามและพม่าจึงเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ที่มีอำนาจ ล้านนเป็นปัจจัยที่ทำให้อิทธิพลศิลปะสองกระแสหลักที่เข้ามามีบทบาทต่อการสร้างงานศิลปะในพื้นที่ภาคเหนือด้วยชาวพม่าเหล่านั้นศรัทธาในพระพุทธรูปอยู่เดิม เมื่อประสบผลสำเร็จทางการค้ามีฐานะมั่งคั่ง จึงได้ทำการบูรณะวัดวาอาราม และสร้างวัดขึ้นใหม่หลายแห่ง โดยใช้ช่างฝีมือจากพม่าโดยตรง ดังนั้นจึงปรากฏศิลปะรัตนโกสินทร์ผสมศิลปะพม่าตามศาสนสถานในเมืองสำคัญอีกด้วย

ภาพที่ 11 จิตรกรรมลายทองรูปเทวดา ราวพุทธศตวรรษที่ 25
ระดับธรรมมาสน์ วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

ศิลปกรรมรูปเทวดาแบบอย่างศิลปะรัตนโกสินทร์ พบบริเวณผนังของธรรมมาสน์ วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นลักษณะภาพบุคคล ยืนประนมมือระดับลวดลายพรรณพฤกษาดอกพุดตาน และลายมุกไฟในศิลปะจีน ศิราภรณ์ทรงมงกุฎ มีดอกไม้ไหวล้อมด้วยประภามณฑลคล้ายรูปเทวดายุคต้น มีเกี้ยวซ้อนหลายชั้น ต่างกันที่ประภามณฑลล้อมเป็นทรงยอดแหลมคล้ายศิลปะรัตนโกสินทร์ สร้างด้วยเทคนิคลายรดน้ำบนพื้นรักสีดำ ซึ่งดั้งเดิมศิลปะล้านนาใช้เทคนิคลายคำบนพื้นรักผสมวัตถุดิบทำให้เกิดสี เรียกว่า “หาง” (ขาด) หรือพื้นสีแดง เทคนิคลายรดน้ำหรือลายคำน้ำรด เทคนิควิธีการนี้ได้รับอิทธิพลจากงานประดับตกแต่งลายทองทางภาคกลาง ลายรดน้ำเข้ามาสู่ในศิลปะล้านนาในระยะหลังประมาณต้นรัตนโกสินทร์ โดยใช้วิธีการเขียนด้วย “หรดาล” บนพื้นรักจากนั้นจึงขีดรักบาง ๆ ปิดด้วยแผ่นทองคำเปลว หลังจากนั้นใช้น้ำรดบนพื้นที่เขียนหรดาล (ลิปิกร มาแก้ว, 2558, น.14)

ภาพที่ 12 ทวารบาลตู้พระธรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ (ซ้าย)
ทวารบาลประตู วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ (ขวา)
(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

นอกจากนี้ยังพบจิตรกรรมลายทองทวารบาลประตู วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ และตู้พระธรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ เป็นรูปเทวดาในลักษณะยืนพระขรรค์ และช่อเกลาายดอก พุดตานพรรณพุกษา ที่เด่นชัดที่สุดคือศิราภรณ์อย่างศิลปะภาคกลาง มีเกี่ยวรัดเกล้า ชั้นกระบัง และเกี่ยวตามลำดับ ปลายยอดขึ้นเป็นยอดแหลมบัดไปด้านหลังประดับปีกา (ขนนก) ทัดหูด้วยกรรเจียกจอน ประดับพระกรรณด้วย กุณฑล คล้ายชฎายอดเดินหนในงานจิตรกรรมศิลปะรัตนโกสินทร์ การนุ่ง พัสตราภรณ์จะเป็นแบบศิลปะพม่า มีลักษณะชายผ้าบริเวณด้านข้างท่อนขาที่ ม้วนพับสลับกัน รวมถึงการใช้ผ้าผืนยาวพาดผ่านลำตัว และต้นแขนเป็นลักษณะ ที่พบในศิลปะพม่า ลวดลายผ้ามีลายดอกสี่กลีบเป็นแบบแผนมากขึ้นแต่ไม่ ละเอียดย่างช่างหลวงในกรุงเทพฯ เนื่องจากคุ้นเคยกับแบบอย่างศิลปะพม่า มานานฝีมือช่างรุ่นหลังนี้จึงเป็นแบบผสม ซึ่งสังเกตได้จากรูปเทวดาตู้พระธรรม ซึ่งเป็นลายรดน้ำเห็นได้ชัดว่า รูปเทวดามีเครื่องอาภรณ์ประดับ และลวดลาย แบบอย่างศิลปะพม่าในองค์ประกอบต่าง ๆ

ในครั้งหลังพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นระยะเวลาที่ล้านนาถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามอย่างสมบูรณ์ อิทธิพลทั้งทางการเมือง สังคม

วัฒนธรรม และศาสนาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมในล้านนา รวมถึงศิลปกรรมรูปเทวดาในยุคหลัง ทั้งงานสถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น วิหาร เจดีย์ หอธรรม ซุ้มประตูโขง เป็นต้น รวมถึงงานประติมากรรม เช่น พระพุทธรูป ลวดลายประดับศาสนสถาน รวมทั้งจิตรกรรม การรับเอา วัฒนธรรมจากภายนอกผ่านงานศิลปกรรมที่สะท้อนพัฒนาการความหลากหลาย ของงานศิลปะรูปแบบใหม่เกิดขึ้น จึงเป็นศิลปกรรมรูปเทวดาศิลปะรัตนโกสินทร์- ศิลปะพม่า ที่เป็นไปในแนวทางเชิงช่างศิลปะพม่า ผสมผสานศิลปะรัตนโกสินทร์ ดังนั้นอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา บริบทของการเมืองการปกครอง จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับศิลปกรรมในล้านนามาโดยตลอด

การสร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา

จากการศึกษา วิเคราะห์ และแบ่งกลุ่มศิลปกรรมรูปเทวดา หรือบุคคล ชั้นสูงประเภทต่าง ๆ จากข้อมูลทางรูปแบบศิลปกรรมที่สำคัญร่วมกับข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์ ได้ศึกษาอัตลักษณ์รูปแบบของเครื่องทรงอาภรณ์ นำมาออกแบบ สร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา โดยอาศัยกระบวนการสร้างสรรค์แบบ จิตรกรรมไทยประเพณี และสามารถจัดกลุ่มรูปแบบในการสร้างสรรค์จิตรกรรม รูปเทวดา ได้ดังนี้

1. จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาดั้งเดิมศิลปะลังกา

ภาพที่ 13 จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนานิยมแบบลังกา

(ที่มา : ลือธิโชค เต็มส่วสดี, 2564)

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์อัตลักษณ์จากงานประติมากรรมรูปเทวดาจากวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ มาเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ โดยอ้างอิงรูปแบบเครื่องศิราภรณ์ พัสตราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์เป็นจิตรกรรมรูปเทวดาบุรุษเพศ แสดงท่านาฏลักษณะในท่าร้ายรำสวมศิราภรณ์ทรงกรันทมงกุฏในศิลปะลังกา ประดับถนิมพิมพาภรณ์อัญมณีสร้อยสังวาลย์ อุทรพันธะ และประยুক্তแบบอย่างการนุ่งพัสตราภรณ์ภูษาประดับริ้วผ้า ผูกด้านข้างองค์ด้วยริ้วผ้าที่พลิ้วไหว แสดงถึงการเคลื่อนไหวของเทวดาด้วยทัศนธาตุของเส้น โครงสร้างของนาฏลักษณะ

2. จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาแบบศิลปะพม่า

ภาพที่ 14 จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาแบบพม่า

(ที่มา : สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

เป็นจิตรกรรมรูปเทวดาโดยได้รับแรงบันดาลใจจากจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกรุกกหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นโดยช่างชาวพม่า-ไทใหญ่ และจิตรกรรมลายทองทวารบาลประตู วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะของภาพที่มีการแต่งกายแตกต่างกันออกไปจากขนบนิยมล้านนายุคต้น ในรูปเทวดาแสดงนาฏลักษณะในท่าเดิน และร้ายรำสวมศิราภรณ์แบบศิลปะพม่าผสมรัตนโกสินทร์ แสดงอัตลักษณ์ผ่านพัสตราภรณ์สวมฉลององค์แขนยาว นุ่งพัสตราภรณ์ที่มีลักษณะผ้าห้อยหน้าประกอบริ้วผ้าห้อยมาด้านหน้าระหว่างขาทั้งสองแบบศิลปะพม่าซึ่งประยুক্তลวดลายที่เป็นแบบแผนมากขึ้น

3. จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาแบบศิลปะรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 15 จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนารัตนโกสินทร์
(ที่มา : ลือธิโชค เต็มสวัสดิ์, 2564)

เป็นการสร้างสรรค์จิตรกรรมรูปเทวดา ซึ่งได้แบบอย่างงานศิลปกรรมที่ปรากฏขึ้นยุคหลังของศิลปะล้านนา ได้แรงบันดาลใจจากการศึกษางานศิลปกรรมจิตรกรรมลายทองธรรมมาสน์ วัดพันเตา และทวารบาลประตู่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแสดงรูปเทวดาอุรยาตหรือการเดินทางตามแบบแผนนาฏลักษณ์ของภาพบุคคลในศิลปะรัตนโกสินทร์ สวมศิราภรณ์ทรงมงกุฎทั้งแบบดั้งเดิมและศิลปะรัตนโกสินทร์ ถนิมพิมพารณ์คล้ายคลึงกับตัวพระ-นาง บุคคลชั้นสูงในงานจิตรกรรมไทย แตกต่างที่การนุ่งพัสดราภรณ์ที่ออกแบบให้คงเอกลักษณ์ของรูปเทวดาศิลปะล้านนา ด้วยการซักห้อยชายผ้าให้ดูเคลื่อนไหว และประดับลวดลายผ้าอย่างละเอียดมีแบบแผน เพื่อแสดงรูปเทวดาที่สง่างาม

บทสรุป

ท่ามกลางการพัฒนาโครงสร้างทางสังคมการเมืองการปกครองที่ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของงานศิลปกรรม มีอาจทำให้ความศรัทธาที่มีต่อแบบแผนในรูปแบบศิลปกรรมขนบจารีตดั้งเดิมเสื่อมถอย แต่กลับทำให้สุนทรียภาพของศิลปกรรมเหล่านั้นยังคงงามโดดเด่นด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อันเนื่องมาจาก

บริบทของการเมืองการปกครองเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้โครงสร้างของศิลปวัฒนธรรม และการสืบทอดแบบอย่างดั้งเดิมของรูปเทวดา ถูกลดทอนเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสทางวัฒนธรรม จากการศึกษาข้อมูล และลงพื้นที่สำรวจข้อมูลทางศิลปกรรมระดับศาสนสถานเขตพื้นที่ภาคเหนือ พบว่าภูมิปัญญาเชิงช่างได้ปรับตัวกลมกลืนและพัฒนาการสร้างสรรคไม่ละทิ้ง ซึ่งรายละเอียดปลีกย่อยที่แสดงอัตลักษณ์ของสกุลช่างได้อย่างชัดเจน การสร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาเป็นภาพทิพยบุคคล หรือภาพบุคคล ชั้นสูงผู้อภิบาลรักษา เป็นสัญลักษณ์ของคุณธรรม ความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา อีกทั้งความหลากหลายทางเชิงช่างในสังคมพหุวัฒนธรรมที่บ่งบอกรสนิยม พัฒนาการทางศิลปะ และสะท้อนสุนทรียภาพความงามที่ผ่านการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์สกุลช่างในศิลปะล้านนา เพื่อแสดงความหมายทางภูมิปัญญา ค่านิยมของงานช่างพื้นถิ่น และนำผลการศึกษาวิจัยดังกล่าวไปเพิ่มพูนองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชา จิตรกรรมไทย วิทยาลัยเพาะช่าง ในรายวิชา THP 1202 ภาพบุคคลแบบ ขนบประเพณี ของหน่วยการเรียนรู้เรื่องภาพบุคคลทรงเครื่องอาภรณ์แบบ ขนบประเพณี ให้นักศึกษาได้เปิดโลกทัศน์การเรียนรู้ศาสตร์วิชาการ ด้านจิตรกรรมไทยต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ โดยคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนงานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาที่ได้ มอบทุนอุดหนุนโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคจิตรกรรมรูปเทวดาล้านนา จากแหล่งศิลปกรรมโบราณเขตพื้นที่ภาคเหนือ” ตามโครงการสนับสนุนงานวิจัย สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 จนผลงานวิจัยครั้งนี้ดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมพล โตสารเดช. (2551). *ประติมากรรมรูปมนุษย์นาค ศิลปะลังกา วัดอภัยคีรีมหาวิหาร ประเทศศรีลังกา* [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- เชษฐ ติงสัญชลี. (2562). *บทบาทของศิลปะอินเดียดำรงต่อเครื่องแต่งกายประติมากรรมบุคคล ในเอเชียอาคเนย์*. มติชน.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2556). *พุทธศิลป์ลังกา*. มติชน.
- ลิปิกร มาแก้ว. (2558). *ลายคำ น้ำแต้ม*. โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เชียงใหม่.
- วิวัฒน์ กุลจันทร์. (2560). *จิตรกรรมลายเบารูปเทวดา พระพุทธรูปสลักหิน วัดตระพังทอง จังหวัดสุโขทัย และรูปพระโพธิสัตว์ ภาพสลักหิน วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย* [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2563). *คู่มือนำชมศิลปกรรมโบราณในล้านนา*. โรงพิมพ์ทวีวัฒน์การพิมพ์.
- _____. (2556). *ศิลปะล้านนา*. มติชน.
- สิทธิโชค เต็มสวัสดิ์. (2564). *ประติมากรรมดินเผาเศียรเทวดา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย ลำพูน* [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). *ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา วัดตระพังทองกลาง จังหวัดสุโขทัย* [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). *ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทวดา ประดับซุ้มเจดีย์ วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย (ซ้าย) และประติมากรรมรูปเทวดาประดับก้านฉัตรเจดีย์ วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (ขวา)* [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.

- _____. (2564). ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา พุทธศตวรรษที่ 20 วิหารมหาโพธาราม วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เจดีย์วัดโลกโมฬีอาราม จังหวัดเชียงใหม่ [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). ประติมากรรมปูนปั้น และภาพลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา จากประติมากรรมรูปเทวดาประจำทิศ รวากลางพุทธศตวรรษที่ 24 โขงพระเจ้าภายในพระอุโบสถ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). ประติมากรรมปูนปั้น และลายเส้นสันนิษฐานรูปเทวดา ปลายพุทธศตวรรษที่ 25 หอไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). จิตรกรรมลายทองรูปเทวดา รวพุทธศตวรรษที่ 25 ประดับธรรมาสน์ วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่ [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). ทวารบาลคู่พระธรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ (ซ้าย) ทวารบาลประตู วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ (ขวา) [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.
- _____. (2564). จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนานิยมแบบลังกา [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.

_____. (2564). จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนาแบบพม่า [รูปภาพ]. วิทยาลัย
เพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

_____. (2564). จิตรกรรมรูปเทวดาล้านนารัตนโกสินทร์ [รูปภาพ]. มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยเพาะช่าง.

สันติ เล็กสุขุม. (2549). ศิลปะภาคเหนือ: ทริภุญไชย-ล้านนา. เมืองโบราณ.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. (2540). ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย,
ลังกา, ขวา, จาม, พม่า, ลาว. มติชน.

สุรพล ดำริห์กุล. (2561). ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา. เมืองโบราณ.

Bautze-Picron, C. (2003). *The Buddhist Murals of Murals of Pagan*.
Orchid Press.